‘ gezin, ook nog de drie kinderen van een vroeggestorven vriend onderhield, en dat hij zijn werkzaamheden voor het Vluchtelingencomité, die hem in tijden van crisis inderdaad vaak vierentwintig uur per etmaal in beslag namen, geheel con amore verrichtte, in de beste betekenis van het woord, zonder daarom zijn werk als hoogleraar te verwaarlozen.

Het is mogelijk dat “sommigen” hem “ijdel” en “eerzuchtig” vonden. Maar hij had, als vele, ja, als de overgrote meerderheid van zijn collega’s-hoogleraren deze eerzucht ook op andere wijze kunnen bevredigen, en zich in de ivoren toren van zijn studeerkamer opsluiten, zonder zich zeven volle jaren lang dag in dag uit in te spannen voor zijn Joodse medemens uit Duitsland, voor wie zowel het overgrote deel van de Joodse bevolking, met inbegrip van vele Joodse socialisten, weinig actieve belangstelling toonden. Dat zijn belangstelling niet alleen administratief was, moge ook daaruit blijken, dat een van zijn dochters mij enige maanden geleden toevallig eens vertelde dat zij in die jaren – ze was toen nog op de middelbare school – zich geen enkele maaltijd herinnerde waarbij haar vader aanwezig was (vaak had hij geen tijd om thuis te komen eten) waarbij niet tevens een of meer vluchtelingen aanzaten.’

In het *Nieuw Israelietisch Weekblad* (4 april 1969) werd een auteur, die zich Chariefarius noemt, aan het woord gelaten. Deze schreef aldus:

‘ ‘De Nederlandse geschiedenis 1940–1945 is vervlochten met de jodenvervolging van Hitler. Het is bijzonder gelukkig dat een joods historicus deze taak op zijn schouders heeft genomen. En wel om twee redenen: Een niet-jood zou zich wellicht wat geremd hebben gevoeld bij het waarderen van intern-joodse verhoudingen. Bovendien: Er zijn binnen het jodendom nu eenmaal elementen die je niet alleen uit de documenten kunt aflezen. De jood – hoe weinig positief joods het gezin De Jong ook wellicht tijdens de jeugd van de schrijver was – heeft daarvoor een speciale antenne bij zijn geboorte meegekregen.

Is op een dergelijk werk kritiek mogelijk? Slechts in beperkte mate. De man die het niet met De Jong eens is, gaat zijnerzijds vaak weer van een ander wereldbeeld uit. Wat hij kritiek noemt is dikwijls niet meer dan een andere visie, als gevolg van een verschillend uitgangspunt. Kritiek kan wél worden geleverd wanneer de lezer merkt dat de schrijver binnen zijn eigen systeem niet consequent is gebleven. Aan dit gevaar is De Jong inderdaad niet altijd ontsnapt.

De Jong verwijt in zijn boek de joodse gemeenschap dat het vluchtelingenwerk in de vooroorlogse jaren in handen was van de bourgeoisie en dat het volgens zeer burgerlijke en conformistische beginselen werd uitgevoerd. Dit is typisch een visie uit 1969. Iedereen vond dat toen doodnormaal – ook in de kringen der socialisten. Er is ook nimmer om inschakeling gevraagd. Er was trouwens slechts een handjevol joodse socialisten die het joodse vraagstuk in hun ideologie had opgenomen. De overgrote meerder-